

„Transparency International“ Lietuvos skyriaus (TILS) pasiūlymai 2022–2033 metų Nacionalinei darbotvarkei korupcijos prevencijos klausimais

2021 m. liepos 1 d.

Mūsų pasiūlymai remiasi požiūriu, kad Nacionalinė darbotvarkė korupcijos prevencijos klausimais 2022-2033 metams turėtų būti grindžiama siekiu „skaidrumas per patirtis“, o ją įgyvendinantys subjektai būtų skatinami:

- įtraukti savo bendruomenės ar įstaigos atstovus į antikorupcinių prioritetų nustatymą, priemonių juos įgyvendinti ir skaidrumo standartų kūrimą, pasirinkimą bei įgyvendinimą;
- siekti pamatuojamų ir įgyvendinamų rezultatų;
- reguliariai matuoti antikorupcinį pokytį organizacijų ir atskirų sektorių lygmenyje, prioritetą teikiant žmonių antikorupcinio elgesio pokyčio matavimui;
- antikorupcinį pokytį kurti skatinant gerųjų pavyzdžių bendruomenėse kūrimą ir organizacijų tarpusavio bendradarbiavimą ir dalijimąsi duomenimis;
- reguliariai rinkti, sisteminti ir skelbti duomenis, kiek finansinių ir žmogiškųjų išteklių organizacija skiria korupcijos prevencijai.

Manome, kad šios priemonės leistų siekti labiau pamatuotų korupcijos prevencijos tikslų.

Siūlymai pateikiami atsižvelgiant į punktų išdėstymo tvarką Nacionalinėje darbotvarkėje:

- Šiuo metu 28 punkte kaip vienas tikslas išdėstyti du tikslai – sumažinti korupcijos mastą, padidinti skaidrumą, atvirumą viešajame ir privačiame sektoriuose. Siūlome tai atspindėti dokumento tekste bei rašyti: „Programos strateginiai tikslai – sumažinti korupcijos mastą, padidinti skaidrumą, atvirumą viešajame ir privačiame sektoriuose“.
- Siūlome 74 punkte tarp vardinamų sektorių įtraukti ir ne pelno siekiančias organizacijas.
- Atsižvelgiant į strateginio tikslo vertinimo rodiklius, tarp kurių yra ir „Korupcijos suvokimo indeksas“ (KSI), siūlome įsivertinti priežastis, dėl kurių nepavyko pasiekti anksčiau užsibrėžtų KSI rodiklių. Naujus rodiklius nusimatyti kuo įmanoma labiau pamatuotus, susiejant juos su konkrečiais veiksmais, kurių reikėtų imtis, jei norime pagerinti Lietuvos KSI rodiklius.
- Siūlome į tekstą įtraukti naują sąvoką - „pilietinis raštingumas“ (angl. „civic literacy“). Manome, jog šis terminas padėtų dar tiksliau apibūdinti tam tikras skaidrumo ir antikorupcines iniciatyvas, pavyzdžiui, dalyvaujamojo biudžeto iniciatyvas savivaldoje ir ugdymo įstaigose.
- Į 92 punkto nuostatą įtraukti privatų ir ne pelno siekiantį sektorius. Taip pat, siekiant akcentuoti ir aiškių gairių, leidžiančių matuoti pažangą, diegimą, siūlome į nuostatą įtraukti ne tik „atitinkamų nuostatų“, tačiau ir „skaidrumo standartų formavimą“.
- Atsižvelgiant į pirmojo skirsnio „Gyventojų antikorupcinių nuostatų formavimo“ dalies išvadas, siūlome geriau pagrįsti, kaip teisinio raštingumo didinimas padės mažinti toleranciją korupcijai.

- Atsižvelgiant į dokumente pateiktą lentelę (2 lentelė. Gyventojų, toleruojančių korupciją, mažėjimo siektinos reikšmės), siūlome pažangą matuoti atsižvelgiant į kyšininkavimo ir pasinaudojimo savo pažintimis, lygius, – tai daryti Lietuvos korupcijos žemėlapiu pagalba. Manome, jog tokiu būdu tiksliau pamatuotume taip vadinamąją netoleranciją korupcijai bei jos lygį.
- Pirmo skirsnio dalyje „Jaunimo antikorporcinis ugdymas“ siūlome įtraukti naują nuostatą – „antikorporcinis sąmoningumas per patirtis“. Siūlome orientuotis į teigiamų patirčių kūrimą, tokių kaip dalyvaujamas biudžetas, kitos antikorporcinės iniciatyvos (pvz., skirtos nusirašinėjimo mažinimui). Daugiau apie dalyvaujamąjį biudžetą: www.dalyvaujamasbiudzetas.lt.
- 98 punkte siūlome pridėti ir teigiamus tikslus, pavyzdžiui, „didinti jaunimo žinias bei skatinti patirtis, kaip sprendimus priimti skaidriai, atskaitingai ir pamatuotai“. Atsižvelgiant į dokumente pateiktą lentelę (3 lentelė. Mokyklų, įtraukusių antikorporcines temas į programas, siektinos reikšmės), siūlome pažangą matuoti dalyvaujamųjų biudžetų Lietuvos mokyklose skaičiumi (proc.) arba kitais panašiais rodikliais, kurie padėtų geriau matuoti pokytį.
- Siūlome įtraukti dalyvaujamąjį biudžetą į Darbotvarkę kaip vieną pagrindinių ateinančių 5 metų korupcijos prevencijos priemonių ugdymo įstaigose ir savivaldybėse.
- Darbotvarkės skiltyje „Jaunimo antikorporcinis ugdymas“ siūlome taip pat įtraukti nenusirašinėjimo nuostatas. Tyrimai rodo, kad nusirašinėti pratę jauni žmonės yra labiau linkę sukčiauti ir suaugę. Dėl šios priežasties siūlome įtraukti būtinybę skatinti mokyklas viešai ir aiškiai išsakyti savo poziciją nusirašinėjimo klausimu savo gerojo valdymo ir akademinio sąžiningumo dokumentuose, o Švietimo, mokslo ir sporto ministerijai (ŠMSM) numatyti reguliariai matuoti nusirašinėjimo ir plagiavimo lygį Lietuvos švietimo įstaigose.
- Atsižvelgiant į pirmojo skirsnio „Jaunimo antikorporcinis ugdymas“ dalies išvadas, kviečiame akcentuoti sąžiningumą, pilietiškumą skatinančių iniciatyvų ir diskusijų savivaldos lygyje svarbą. Taip pat išvadas siūlome papildyti šiuo sakiniu: „įtraukti vietos savivaldos lyderius (merus, vicemerus, administracijų vadovus, verslo ir NVO atstovus) ir kasmet rengti skaidrumo iniciatyvas, kurios tikslingai ir pamatuotai prisidėtų prie vietos lygmens skaidrumo lygio didinimo“.
- 101 punkte kviečiame patikslinti, ką reiškia „įgalinus“. Taip pat siūlome akcentuoti savivaldos ir jaunimo atstovų bendravimą ir bendradarbiavimą sąžiningumo, skaidrumo, pilietiškumo temomis. Taip pat siūlome 101 punkte esantį žodį „kalbėti“ pakeisti į „rengti ir dalyvauti skaidrumo iniciatyvose“.
- Atsižvelgiant į dokumente pateiktą lentelę (4 lentelė. Verslo atsparumo korupcijai siektinos reikšmės), siūlome pažangą matuoti atsižvelgiant į verslininkų pasiryžimą naudotis pažintimis (nepotizmo lygis) ir, svarbiausia, pagal jų patirtį – t.y. kiek verslininkų pasinaudojo ar žino, kas pasinaudojo asmeniniais ryšiais, siekiant išspręsti jiems rūpimus klausimus viešajame sektoriuje (laimėti pirkimą, gauti valstybės užsakymą, t.t.). Taip pat pagal įmonių, turinčių veikiantį vidinį pranešimų kanalą bei jų verslo atstovų vertinimą, ar jie apie korupciją gali pranešti saugiai įmonės viduje.

- Atsižvelgiant į dokumente pateiktą lentelę (5 lentelė. Viešojo sektoriaus darbuotojų atsparumo korupcijai siektinos reikšmės), siūlome pažangą matuoti klausiant viešojo sektoriaus atstovų apie tai, kiek jie būtų linkę pasinaudoti asmeninis ryšiais bei kiek jų mano, jog asmeniniais ryšiais galima pasinaudoti jų įstaigoje. Taip pat siūlome prie rodiklių priskirti Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos Privačių interesų registro (VTEK PINREG) generuojamus duomenis apie interesų deklaravimo ir, pavyzdžiui, vadovų nusišalinimo nuo sprendimų priėmimo dažnį, praneštų ir pasitvirtinusių pažeidimų kiekį ir pan.
- Atsižvelgiant į dokumente pateiktą lentelę (5 lentelė. Viešojo sektoriaus darbuotojų atsparumo korupcijai siektinos reikšmės), siūlome matuoti atsparumą naudojant Generalinės prokuratūros turimus rodiklius, tokius kaip, ar įstaiga turi gerai veikiančią vidinį pranešimo kanalą, kiek gauna pranešimų, ir/ar valstybės tarnautojai būtų pasiryžę pranešti apie galimas negeroves savo įstaigos viduje.
- Atsižvelgiant į dokumente pateiktą lentelę (5 lentelė. Viešojo sektoriaus darbuotojų atsparumo korupcijai siektinos reikšmės), siūlome žiniasklaidos skaidrumą matuoti ir sugretinti su viešinimo lėšų skirstymo skaidrumu. Pavyzdžiui, VIRSIS duomenų pagalba siūlome reguliariai matuoti, ar viešinimo lėšos yra skirstomos skaidriai, kaip verslo atstovai vertina žiniasklaidos gebėjimą suvaldyti korupcines rizikas. Siūlome kas antrus metus įtraukti klausimus šia tema į Lietuvos korupcijos žemėlapij (pavyzdžiui, atsispiriant nuo prieš dešimtmetį TILS atlikto žiniasklaidos skaidrumo tyrimo – <https://bit.ly/362ciAl>). Taip pat siūlome matuoti, kiek žiniasklaidos priemonių turi etikos / elgesio kodeksus bei kitaip reglamentuoja savo darbuotojų elgesį.
- Atsižvelgiant į dokumente pateiktą lentelę (7 lentelė. Teisėkūros proceso tobulinimo siektinos reikšmės), siūlome pažangą matuoti tiesiogiai, naudojant pirminius duomenis, pavyzdžiui, vertinant duomenų apie teisėkūrą atvirumo lygį, su koku interesų grupių skaičiumi svarstant įvairius teisės aktus konsultavosi nacionalinio ir vietos lygmens politikai, registruotų susitikimų su lobistais skaičiumi.
- Atsižvelgiant į dokumente pateiktą lentelę (8 lentelė. Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybės tarnyboje siektinos reikšmės), siūlome kartu su VTEK nusimatyti rodiklius, grįstus pirminiais PINREG duomenimis. Konkretiems kriterijams nustatyti kviečiame surengti bendrą viešąją konsultaciją.
- Atsižvelgiant į dokumente pateiktą lentelę (9 lentelė. Teisėkūros nešališkumo vertinimo siektinos reikšmės), siūlome pažangą taip pat matuoti pagal užsiregistravusių lobistų skaičių, kitus pirminius SKAIDRIS duomenis, įstatymų svarstymuose dalyvavusių interesų grupių atstovų absoliutų ar procentinį skaičių, duomenų apie išduotus (vienos dienos ir ilgalaikius) leidimus interesų grupių atstovams paskelbimą įvairiose viešojo sektoriaus institucijose.
- Atsižvelgiant į dokumente pateiktą lentelę (11 lentelė. Politinių partijų ir politinių kampanijų rėmimo, kaip būdo daryti neteisėtą įtaką priimant sprendimus, paplitimo mažinimas), siūlome pažangą matuoti pagal Vyriausiosios rinkimų komisijos pateikiamus pirminius duomenis. Pavyzdžiui, kiek nepažymėtos ir/ar tikslinės reklamos buvo paleista per rinkimų laikotarpį, daryti žiniasklaidos turinio analizę ir matuoti, ar sumažėjo apie politikus ir politines partijas parašytų nepažymėtų straipsnių žiniasklaidos priemonėse rinkimų metu. Taip pat siūlome turėti rodiklį,

išdiskutuotą kartu su Vyriausiąja rinkimų komisija (VRK), kuris leistų matuoti, ar rinkimai vyko skaidriau nei anksčiau.

- Atsižvelgiant į dokumente pateiktą lentelę (12 lentelė. Lietuvos biudžeto skaidrumo indekso siektinos reikšmės), siūlome turėti atskirą matavimo rodiklį Ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo plano lėšų skirstymo ir panaudojimo skaidrumui įvertinti, skiriant ypatingą dėmesį galutinių paramos gavėjų skelbimui atvirų duomenų formatu.
- Atsižvelgiant į dokumente pateiktą lentelę (13 lentelė. Korupcijos mažinimo vykdant viešuosius pirkimus siektinos reikšmės), siūlome matuoti viešųjų pirkimų skaidrumą pagal pirkimų duomenų pateikimą atviru formatu, taip pat – pagal „vieno tiekėjo“ pirkimų dalį, neskelbiamų pirkimų skaičių, konkursuose vidutiniškai dalyvavusių dalyvių skaičių bei gretinti tai su kainų pokyčiais. Dėl kriterijų raginame pasitarti su Viešųjų pirkimų tarnyba.
- Atsižvelgiant į dokumente pateiktą lentelę (15 lentelė. Viešųjų ir administracinių paslaugų prieinamumo ir kokybės didinimo siektinos reikšmės), siūlome viešojo sektoriaus paslaugų kokybę matuoti pagal mažėjantį kyšininkavimo lygį, išskiriant sveikatos apsaugos sektorių.
- Atsižvelgiant į dokumente pateiktą lentelę (16 lentelė. Visuomenės įsitraukimo į sprendimų priėmimą ir stebėseną didinimo siektinos reikšmės), siūlome įtraukti savivaldybių, kasmet įgyvendinančių dalyvaujamuosius biudžetus, skaičių, taip pat – kasmet per dalyvaujamuosius biudžetus paskirstytų viešųjų lėšų sumas bei biudžetų svarstymuose dalyvavusių gyventojų skaičių, kaip pažangos uždavinio vertinimo rodiklius.
- Atsižvelgiant į dokumente pateiktą lentelę (17 lentelė. Atsparumo korupcijai teismų ir teisingumo sistemoje siektinos reikšmės), siūlome teismų atsparumą korupcijai matuoti pirminių duomenų pagalba – pavyzdžiui, vertinant interesų deklaravimo teismuose lygį, teismų sprendimų duomenų atvirumą (pvz.: www.atvirasteismas.lt formatu).
- Atsižvelgiant į dokumente pateiktą lentelę (18 lentelė. Baudžiamojo persekiojimo veiksmingumo didinimo siektinos reikšmės), siūlome teisėsaugos korupcijos prevencijos veiksmingumą matuoti naudojant pirminius duomenis, kurie leistų suprasti, kiek sėkmingai Generalinė prokuratūra (GP), Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba (FNTT), Specialiųjų tyrimų tarnyba (STT) kasmet užkerta kelią korupcijai (pavyzdžiui, kiek dėl jų veiksmų sumažėjo korupcijos lygis, buvo grąžinta lėšų valstybei. Taip pat viešinti susistemintus duomenis, apie tai, kaip, pavyzdžiui, keičiasi baudos už nusikalstamas veikas, kiek jų buvo skirta, ar auga vidutiniškai skiriamų bausmių dydis). Siūlome matuoti ir pačios teisėsaugos atsparumą korupcijai pagal panašius, viešajam sektoriui naudojamus kriterijus.
- Siūlome įtraukti rodiklius, pagal kuriuos galėtume matuoti, kiek sėkmingai užkertame kelią pinigų plovimui, susiejant tai su Registrų centro (RC) galutinių naudos gavėjų registro (JADIS) duomenimis.
- Siūlome 209 punkte tiriant neteisėtą praturtėjimą daugiau dėmesio skirti žemesnio įrodinėjimo standarto reikalaujančioms priemonėms – išplėstinio ir civilinio turto konfiskavimo – taikymui.

- Dokumente pateiktą lentelę (20 lentelė. Turto susigrąžinimo ir žalos atlyginimo veiksmingumo didinimo siektinos reikšmės) siūlome papildyti rodikliu – civilinio turto konfiskavimo tvarka konfiskuoto su korupciniais nusikaltimais susijusio turto vertė. Pradinė vertė (2020), žinoma, „0“, o vėliau 200 tūkst., 250 tūkst., 300 tūkst.
- Atsižvelgiant į dokumente pateiktą lentelę (21 lentelė. Pasitikėjimo pranešėjų apsaugos sistema didinimo siektinos reikšmės), siūlome įtraukti jau dabar turimus GP pranešėjų apsaugos diegimo efektyvumo rodiklius – GP renkamą informaciją apie pranešimus, tyrimus ir suteiktą statusą bei kartu su TILS atliekamus vidinių kanalų tyrimus.